ТОЛСТОВА О.Л.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРА ІСПАНСЬКОГО ФУТБОЛЬНОГО ЛЕКСИКОНУ

У статті подано загальну характеристику іспанського футбольного лексикону. Розглядаються його структура. Відповідно до стилістичних особливостей та сфер вживання, об'єкт дослідження розподілено на загальну футбольну лексику, футбольну термінологію, експресивно-оцінну футбольну лексику, футбольні жаргонізми. Досліджено причини деномінативної варіативності іспанської футбольної термінології. Виділено специфіку кожної групи.

Ключові слова: лексикон, лексема, футбол, термінологія, термін, жаргон.

В статье подана общая характеристика испанского футбольного лексикона. Рассматривается его структура. В соответствии со стилистическими особенностями и сферами употребления, объект исследования распределен на общую футбольную лексику, футбольную терминологию, экспрессивно-оценочную футбольну лексику, футбольные жаргонизмы. Проанализированы причины деноминатичной вариативности испанской футбольной терминологии. Выделена специфика каждой группы.

Ключевые слова: лексикон, лексема, футбол, терминология, термин, жаргон.

The article deals with the general description of the spanish football lexicon. we analyze its structural features. According to the stylistic features and spheres of use, the lexicon is divided into general football vocabulary, football terminology, expressive vocabulary and football jargon. The article explains the reasons of denominative variation in spanish football terminology. The article distinguishes the features of each lexicon group.

Keywords: lexicon, lexeme, football, terminology, term, jargon.

Популярність та масовість футболу сприяє проникненню футбольної лексики в інші галузі мовного спілкування. Цей лексикон є відкритою системою, що постійно розвивається та адаптує нові лексичні одиниці, тому футбольний словник викликає особливу лінгвістичну зацікавленість.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням мовознавчого інтересу до окремих груп лексики та лексичних субстандартів, недостаністю теоретичних лінгвістичних праць на зазначену тематику в іспанській філології а також зростаючою популярністю футболу в Іспанії та активністю словотвірних процесів у цій галузі і змінністю лексичного складу, що потребує фіксації та дослідження.

Метою статті є проаналізувати складові іспаномовного футбольного лексикону, описати його структуру, класифікувати відповідно до стилістичних особливостей, семантики та сфер вживання.

Дослідження здійснено **на матеріалі** інтернет-джерел, зокрема, форумів, спеціалізованих сайтів, газетних статей, відеосюжетів, присвячених футболу та футбольним фанатам, загальних лексикографічних джерел.

Об'єктом дослідження виступає іспанський футбольний лексикон. **Предметом** – його структура, особливості відповідно до стилістичних особливостей, сфер вживання та семантики. Залучення до класицікації кількох параметрів дає змогу найбільш повно відобразити специфіку досліджуваного явища.

Під лексиконом розуміємо словниковий склад мови на певну тематику. Дослідження тематичних лексиконів представляє інтерес, у першу чергу, для лексикографії, оскільки має практичну цінність для укладання тематичних словників. Також різні аспекти такого дослідження можуть бути використані у роботах із соціолінгвістики, стилістики, лінгвокультурології.

Розширення футбольного лексикону в останні роки, пов'язане, в першу чергу, успіхами іспанських клубів та збірної у світових та європейських чемпіонатах, що сприяло значному підвищенню популярності цього виду спорту. Зокрема, у 2000 році в Іспанії зареєстровано 10.486 футбольних клубів та організацій [1:24].

Про важливіть футбольного лексикону в системі спортивної термінології свідчать також лексикографічні дані, а саме те, що кількість футбольних лексем у загальних іспанських словниках

значно перевищує кількість лексем, що відносяться до інших видів спорту: наприклад, у *"Diccionario de la Real Academia Española"* зафіксовано 32 лексеми, у словникових статтях до яких фігурує слово *"fútbol"* (для порівняння – на другому місці – "*baloncesto"* – 7 лексем). Схожа ситуація і в інших словниках – "*Diccionario General de la Lengua Española"* – 55 одиниць, *"Diccionario de uso del español actual CLAVE"* – 70 одиниць, тощо [2:77]. Отже, футбольний лекскон є одним з найчисельніших серед спортивних лексиконів.

Відповідно до семантики, сфер вживання та стилістичних особливостей, в іспанському футбольному лексиконі можемо виділити окремі тематичні групи, а саме, загально-спортивну лексику, футбольну термінологію, експресивно-оцінну футбольну лексику, футбольні жаргонізми. Зазначимо, що розподіл є, до певної міри, умовний, оскільки віднесення окремих лексем до однієї з груп видається складним завданням. Систематизація лексики утруднюється тим, що слова відбивають позамовну дійсність, яка не завжди усвідомлюється як система. Отже, розглянемо кожну виділену групу:

1) Загально-спортивна лексика – лексеми, які не є специфічними лише для футболу, а також входять в інші семантичні поля, переважно пов'язані з різними ігровими видами спорту або змаганнями. Наприклад: *derbi, líder, record, balón, entrenador, entrenarse, partido, equipo, jugador, jugar, campo, equipamiento, guantes,* тощо. Цей прошарок лексики належить до загально-вживаної та стилістично-нейтральної лексики. Для розуміння не потребує від реципієнта спеціальної кваліфікації, а лише фонові знання.

2) Футбольна термінологія, що складає основу футбольного лексикону, належить до функціонально-маркованої, соціально-професійної лексики.

Термін визначається як слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування у науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності [3:617]. Ознаками терміну є системність; наявність

класифікаційної дефініції; прагнення до моносемантичності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залученість до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; деривaційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [там само]. Варто зазначити, що футбольна термінологія має певну специфіку і не відповідає усім вимогам до терміну, зокрема це стосується інваріантності як відсутності варіантів і синонімів. Для багатьох футбольних термінів характерна деномінативна варіативність, обумовлена чинниками, які ми спробуємо проаналізувати.

Значну частину іспанської футбольної термінології складають англіцизми, які в більшості своїй є інтернаціональними. Це природна і логічна ситуація, яка має, в першу чергу, позамовні причини – оскільки сучасний футбол зародився зі створенням Футбольної асоціації в Лондоні, Великобританія, в 1863 році як результат чисельних зусиль по стандартизації різних форм гри [4:6], і поступово розповсюдився у Європі та по всьому світу. А отже, внесок англійців у футбольну термінологію не лише іспанської мови, а й багатьох інших європейських мов є досить вагомим.

Як відзначає Антоні Номбедеу, на сучасному етапі серед лексиконів різних видів спорту найбільше іноземних запозичень у термінології футболу, а також тенісу та американського футболу. Проте, у перших двох видах спорту лексеми в більшості випадків мають іспанські еквіваленти, на відміну від третього [2:61].

Деякі іспанські еквіваленти поступово витісняють англійські лексеми, але частина вживається паралельно, що й створює деномінативну варіативність: *match (partido), team (equipo), referee (árbitro), offside (fuera de juego), goal-keeper (portero), back (defensa), half-back (medio), forward (delantero), corner (saque de esquina) та ін.*

Зазначимо, що «іспанізувати» іншомовні слова є однією з характерних рис іспанської мови, і у футбольному лексиконі

відображається загальномовне прагнення до пуризму. Проте в мові існують також терміни-англіцизми, що не мають еквівалентів: *gol, autogol, fútbol, penalti (penalty).* Хоча і тут були спроби замінити їх іспанськими лексемами. Зокрема, іспанський письменник Маріано де Кавіа запропонував заміть англійського *"foot-ball"* використовувати *"balompié"*[5]. Термін спочатку користувався популярністю, але з часом було адаптовано лексему "*fútbol"*.

Значний внесок у іспанський футбольний лексикон належить іспанським радіокоментаторам 50-х років Матіасу Пратсу та Енріке Маріньясу [5], які для уникнення повторів та з метою урізноманітнити футбольні репортажі використовували синоніми, утворені на основі перифраз, метафори та метонімії. Наприклад, *público – respetable; defensa – zaguero; botas – borceguíes; balón – pelota, cuero, esférico; partido – encuentro, equipo – conjunto, esquadra; descanso – ecuador del partido; penalti – máximo castigo, punto fatídico* . Безперечно, ці лексеми не відносяться до футбольної термінології, зважаючи на їхню образність. Вони утворюють окремий прошарок стилістично-маркованої лексики. Загалом, можемо констатувати різноманітність футбольної лексики, що використовується у ЗМІ, а особливо футбольними коментаторами – це і терміни, і емоційно-експресивна лексика, і жаргонізми. Оскільки, коли тема футболу з'являється і обговорюється у ЗМІ з великою частотою і активністю (а саме такою є ситуація в Іспанії) термінології цього виду спорту виявляється недостатньо, щоб позначати усі необхідні поняття, отже виникають нові лексеми, щоб уникнути перенасичення дискурсу, що призводить до деномінативної варіативності [1:73].

Також деномінативна варіативність футбольної термінології може обумовлена географічним чинником. Наприклад, для позначення футбольного поля в Іспанії використовується лексема *campo,* у той час як у Латинській Америці переважно використовується *cancha.*

Значна кількість лексем була адаптована з англійської мови шляхом калькування: *midfielder – cenrocampista, goalkeeper – guardameta, full time – tiempo completo, yellow card – tarjeta amarilla,*

red card – tarjeta roja. У той же час, паралельно виникають синонімічні до них лексеми, при номінації референта яких використовується ознака, відмінна від тієї, що має місце в англійській лексемі, що також призводить до деномінативної варіативності. Наприклад, *tarjeta roja* – номінація за зовнішньою ознакою предмету, синонім *expulsión* – номінація на основі метонімічного переносу з предмету на результат дії. Інші приклади: *guardameta – portero, tajeta amarilla – amonestación.*

Зазначимо, що деномінативна варіативність притаманна термінам, пов'язаним безпосередньо з ігровим процесом та загальною організацією гри, і не характерна для футбольної термінології на позначення футбольної тактики, стратегії, етапів тренувального процесу. Це пояснюється обмеженістю використання цих лексем (переважно їх вживають лише в професійних колах – тренери, футболісти, адміністрація, тощо). Наприклад, назви різних видів дриблінгу (*regate)*: *el caño* – пас м'ячем між ногами суперника;

el clásico – різкий рух ногою для контролю мяча з подальшою обводкою вправо або вліво;

el autopase – передача м'яча на простір вільний від захистників і переміщення туди для оволодіння мячем.

el freno – раптова і різка зупинка м'яча гравцем на великій швидкості з подальшою зміною напрямку;

el sombrero - м'яч підкидається вгору, перекидається через захистника, після чого гравець повертає собі контроль над м'ячем;

la bicicleta – обманний рух з метою спрямувати захистника в іншу сторону.

У цій групі професійних термінів бачимо, що переважна більшість лексем утворена на основі метафоричного переносу.

Лексеми на позначення тактичних схем є інтернаціональними, і запозичуються з мови тієї країни, де стратегія було вироблена: *catenaccio (з італ. засув, клімка)* – тактична схема у футболі, яка робить акцент на обороні і використанні тактичних помилок суперника. Тактику катеначчо зробив знаменитою аргентинський тренер Еленіо Еррера, який

широко використовував її в 1960-х роках в міланському "Інтері", що дало змогу перемагати команді в матчах чемпіонату Італії з мінімальною перевагою 1:0.

Внесок іспанців у міжнародну футбольну термінологію: *el fútbol tiqui-taca* –тактична схема у футболі, що ґрунтується на володінні ініціативою та м'ячем упродовж порівняно великого відтинку гри; стиль притаманний ФК "Барселона":

Свою термінологію мають також футбольні фанати; пов'язана вона переважно з різними фанатськими практиками та внутрішньогруповою статифікацією: *el tifo* – мозаїка, створена футбольними фанатами у певному секторі, як правило із символікою команди, за яку вболівають фани);

los hooligans – фанати, для яких характерною є агресивна поведінка, акти вандалізму на стадіоні чи за його межами (в Латинській Америці мають також назву *Barra brava*);

el cántico de fútbol – пісні, що фанати виконують під час матчів на підтримку своєї команди.

3) Експресивно-оцінна футбольна лексика. У мовознавстві існують різні думки щодо місця емоційно забарвленої лексики у словниковому складі мови, її значення у мовленні та критерії виділення. Ми погоджуємося з думкою видатного українського лінгвіста М.А.Жовтобрюха, який визначає цю стилістичну категорію як "слова, які виражають різні почуття, а також емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності, осіб, подій та ін. У переважній більшості емоційно забарвлелі слова належать до фонду загальновживаної лексики" [цит. за 6:8]. Тут "емоційно забарвлена лексика" протиставлена термінологічній і офіційно-діловій, у значеннєвих планах яких відсутнє емоційне забарвлення, оскільки для таких слів обов'язковою є точність у передачі понять, а образність – зовсім недоречною [там само].

Експресивно-оцінна лексика широко використовується у коментарях до футбольних матчів, в аналітичних програмах та статтях, присвячених футбольній тематиці. Наприклад, назва статті, присвяченої легендарному нападнику мадридського "Реалу" Еміліо Бутрагеньйо – *„Genio, mito, caballerosidad, honradez".* В

самій статті також знаходимо експресивні лексеми - *ingenio chispeante inverosímil, espectacular, reconocimiento unánime*, тощо [9]. Проте, як бачимо, переважно це є загальна лексика, яку не можна віднести безпосередньо до футбольного лексикону; це лексеми, що містять оцінку явищ, ознак, фактів.

У той же час, у футбольному лексиконі знаходимо експресивно-оцінні одиниці, створені переважно шляхом суфіксації, а саме, димінутивних та аументативних суфіксів *–ito, illa, -azo, ón: mundialito, manita, liguilla, jugadón, jugón, golazo, partidazo, cabezazo.*

4) Футбольні жаргонізми. Футбольний жаргон є неоднорідним; залежно від сфери вживання він може відноситися до професійних або до соціальних жаргонів. Відповідно, будуть також різнитися функції, лексикон та референти лексем:

- професійний футбольний жаргон – жаргон, який використовують тренери, футболісти у ситуаціях пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, це функціонально-забарвлена лексика з обмеженою сферою вживання. Основною її функцією є спрощення спілкування та взаєморозуміння. Приклади футбольних професіоналізмів: *puntete* – удар по м'ячу носком ноги; *la cantera* – базові футбольні команди; *el filial* – команда нижчої категорії по відношенню до клубу, якому вона належить; *el sandwich* – фол одночасно двох гравців з команди суперника проти одного футболіста; *la liebre* – швидкісний гравець.

Дослідження цього різновиду жаргону представляє певні складності, зважаючи на обмеженість та закритість сфери його використання,

- Жаргон футбольний фанатів. Футбольні фанати (в Іспанії – *hinchas, hinchada*) є частиною футбольних вболівальників, які дотримуються певної специфічної субкультури і діють у відповідності до неї [7:2]. Жаргон є невід'ємною характеристикою їхньої субкультури поряд з атрибутикою, певним набором практик – виїзди на матчі, специфічна поведінка на стадіоні, тощо.

Цей різновид футбольного жаргону вирізняється найбільшою різноманітністю, креативністю та динамічним

розвитком. Для лексичних одиниць цієї групи характерна експресивно-емоційна конотація, стилістична зниженість, пейоративність, часто іронічно-жартівлива або вульгарна забарвленість. На відміну від професійного жаргону, функції лексикону футбольних фанатів – ідентифікуюча, експресивна.

Семантика жаргонізмів футбольних фанатів є різноманітною: лексеми, пов'язані з процесом гри (*comer un gol* – пропустити гол); з ідентифікацію різних груп фанатів (*colchoneros* – фанати "Атлетико" Мадрид); прізвиська футболістів (*hobbit argentino – Lionel Messi).* Загалом, це явище потребує, на нашу думку, окремого дослідження, яке буде реалізоване у перспективі.

Отже, футбольний лексикон за сферою вживання, стилістичними особливостями та семантикою розподіляється на загально-спортивну лексику, футбольну термінологію та емоційно-експресивну лексику, жаргонізми. Особливості кожної групи розлянуто. Виявлено, що на відміну від більшості термінологій різних галузей, для ряду футбольних термінів, зокрема, для тих, що пов'язані з процесом гри, характерна деномінативна варіативність, причинами якої є: 1) іспанські терміни не повністю витісняють англійські і вживаються паралельно; 2) висока частотність і активність використання футбольних термінів у ЗМІ (деномінативна варіативність дозволяє уникнути перенасичення дискурсу) 3) геграфічний чинник: різниця між термінологією Іспанії та Латинської Америки; 4) різні шляхи номінації.

Дослідження представляє широкі перспективи, зокрема, аналіз семантичних та морфологічних особливостей футбольного лексикону, також подальше лінгвістичне та соціолінгвістичне вивчення жаргону футбольних фанатів з метою детальнішого вивчення його лексикону, визначення його ролі у поповненні словникового складу сучасної іспанської мови; варто також звернути увагу на футбольний ономастикон. Кінцевою метою є створення іспано-українського футбольного словника.

Толстова О.Л.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Nomdedeu Rull A.* Terminología del fútbol y diccionarios : elaboración de un diccionario de especialidad para el gran público [Електронний ресурс] / Antoni Nomdedeu Rull // tesis doctoral, Universidad Autónoma de Barcelona, 2004.– 248 p. – Режим доступу: http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4872/anr1de4.pdf?sequence=1 2. *Nomdedeu Rull A.* La terminología del deporte en los diccionarios generales de español [Електронний ресурс] / Antoni Nomdedeu Rull // Revista de lexicografía, 2002'2003. – P. 57-95. – Режим доступу: http://ruc.udc.es/dspace/bitstream/2183/5474/1/RL_9-3.pdf 3. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с. 4. *Соломонко В. В., Лисенчук Г. А., Соломонко О. В.* Футбол. – Київ: Олімпійська література, 2005. – 296 с. 5. El léxico deportivo: jerga futbolística: Un blog sobre fútbol, periodismo deportivo y mundo ultra**.** [Електронний ресурс] / 2007 – Режим доступу: http://elsieteblanco.wordpress.com/2007/04/20/el-lexico-deportivo-jerga-futbolistica
6. *Бойко Н.І.* Інтерпретація експресивної лексики в лінгвістичній спадщині М. А. Жовтобрюха та А.П. Грищенка [Електронний ресурс] / Н.І. Бойко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки . – 2013. – Кн. 2. – С. 7-13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzfn_2013_2_3.pdf 7. *Березовский К.С.* Жаргон футбольных фанатов как социокультурное явление // Молодёжь и наука: Сборник материалов VII Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, посвященной 50-летию первого полета человека в космос [Електронний ресурс]. – Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2011. – Режим доступу: http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2011/section16.html

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Glosario de términos futbolísticos [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.elfutbolin.com/diccionario-de-futbol/index.asp?inicial=v *9. Genio, mito, caballerosidad*, honradez [Електронний ресурс] // Leyendas de fútbol. Emilio Butragueño Santos – Режим доступу : http://www.realmadrid.com/sobre-el-real-madrid/el-club/historia/jugadores-de-leyenda-futbol/emilio-butragueno-santos?pid=4500014491453 10. *Diccionario* de la lengua española. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.elmundo.es/diccionarios/ *11. Diccionario* de la lengua española [Електронний ресурс] - [Vigésima 2-a ed.] – Режим доступу : http://www.rae.es/drae.